

ՄԿԻՏՈՒԹԵԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՇՏՈՑՆԵՐՈՒ ՄԷՉ

Ներկայիս ամբողջ եկեղեցւոյ մէջ շարժում մը սկսած է, շարժում մը կազմակերպչական, վերանորոգումի, յարմարելու ներկայ մարդուս պահանջներուն, քաղելու դարուս հետ, դեռ աւելի մօտէն ծառայելու մարդկութեան: Այս նոր շարժումը մեծ մասով արդիւնք է Վատիկանեան Երկրորդ Տիեզերական ժողովին:

Նոյն այս դովելի շարժումը կը տեսնենք Հայ եկեղեցիէն ներս ալ, եւ հակառակ որ բազմաթիւ կաշկանդումներ կու գան կասեցնել զայն, ուրախութեամբ կը նշմարենք որ տարուած աշխատանքները աւելի մեծ են քան խոչնդոտները: Սրտի մեծ դոճունակութեամբ կը հետեւինք մեր եկեղեցւոյ զոյգ համայնքներու կատարած նախապատրաստական ժողովքներու արդիւնքներուն, ու վստահ ենք թէ ամբողջովին դրական եւ դոճացուցիչ պիտի ըլլան նաեւ անոնց վերջնական արդիւնքները:

Մեր այս յօդուածով կ'ուզենք դրական նպատտ մը բերել բազմալատաստի ժողովական Հայրերուն, առաջարկելով ծխական ինչ ինչ սրբազրութիւններ, մատնանշելով ընդի հայկականն ու հինը, ցոյց տալով նորամուտ տարբերը, որոնք դարերու ընթացքին մտած են Մաշտոցէն ներս: Մեր կատարելիք առաջարկները անձնական փափաքներ չեն, այլ արդիւնք երկար ուսումնասիրութեան մը, կատարուած Ս. Ղազարի, Երեւանի, Վատիկանի, Փարիզի եւ մասնականներու ձեռագիրներու լոյսին տակ:

* * *

Քննութեան առաջին նիւթը պիտի կազմէ մկրտութեան արարողութեան բնագիրը. ոչ թէ միայն խորհուրդներէն առաջինը ըլլալուն համար, այլ որովհետեւ այդ է առձեռն Մաշտոցի առաջին կանոնը: Հայկական ձեռագիրներու մէջ Մաշտոցը յետ Աստուածաշունչին, ամէնէն աւելի օրինակուած սրբազան գիրքը եղած է, Թ-Ժ դարու զոյգ երկաթագիր Մաշտոցները Ս. Ղազարի եւ Երեւանի Մաշտոցեան Մա-

տենագրարաններու պարծանքը կը կազմեն, ու հետզհետէ ամէն դարուն դեռ աւելի կը բազմանան մինչեւ մեր օրերը, որոնք մի առ մի աչքէ անցնելէ ետք, հոս կու տանք մեր եզրակացութիւնները:

Եթէ քննելու ըլլանք ձեռագիրներու միայն մկրտութեան կանոնները, հետաքրքրական երևոյթի մը կը հանդիպինք. ամբողջովին պարզ ու համառօտ են երկաթաղի Մաշտոցներու մկրտութեան բընագիրները, հոն չկան խճողումներ, արարողութիւնը կ'ընթանայ վըսեմ կերպով, խորագիրները իրենց համառօտութեան հետ ունին իմաստի լիութիւն, չկան ամենեւին միջնադարեան կամ արեւմտեան մտայնութեան յատուկ մանրակրկիտ բացատրութիւններ:

Ուրիշ դիտելի կէտ մըն ալ. այս համառօտ ու պարզ արարողութիւնը, որ արդէն թ. դարուն եւ անկէ առաջ կազմուած էր, իր անաղարտ ու հարազատ ձեւով, առանց որեւէ յաւելումի՝ պահուած է ամբողջ տասը դարեր, մինչեւ ժ.թ. դար՝ բազմաթիւ ձեռագիրներու մէջ, հակառակ որ միջնակեալ դարերուն կազմուած են յաւելումներ ու երեւան ելած են մկրտութեան նոր արարողութիւններ, նոր խմբազրութիւններով ճոխացած ու ծանրարեւոնուած:

Այսօր Հայ եկեղեցւոյ զոյգ համայնքներու դործածած տպագիր Մաշտոցները չեն հետեւիր ոչ մէկ ձեռագիր Մաշտոցի, այլ արդիւնք են հրատարակիչներու, որոնք օգտուելով զանազան ձեռագիրներէ, մանաւանդ ժ.Ը. դարուն երեւան ելած նորաձեւութիւններով ճոխ Մաշտոցներէ, չսփազանց խճողած են արարողութիւնը. եւ որովհետեւ կատարած են դայն հեղինակութեան մը հաւանութեամբ, այսօր դարձած են անձեռնմխելի ու սրբազան բնագիրներ: Եւ սակայն իրականութեան մէջ, ոչ միայն հեռացած ենք մեր նախնիքներու դործածած բնագիրներէն, այլ նաեւ կուրօրէն փարած ենք մեր ներկայ Մաշտոցին, այնքան որ հոն որեւէ փոփոխութիւն՝ նկատուած է շեղում մեր նախնիքներէն ու Հայրերու հաւատքէն:

Ահա թէ ինչու կ'ուզենք հրատարակել մեր հնագոյն երկաթագիր բնագիրը, զանազան դարերու ձեռագիրներու տարբերակներով: Ուսումնասէրին ուղարկութիւնը պիտի դբաւէ իսկոյն անոր պարզութիւնը, համառօտութիւնը, եւ թէ համեմատելու ըլլայ ներկայիս գործածուած տպագիր Մաշտոցին հետ, պիտի տեսնէ երկուքին միջեւ եղած մեծամեծ տարբերակները, ինչ որ յաջորդաբար մենք ալ պիտի մատնանչենք:

* * *

Մեր տեսած ձեռագիր մաշտոցները երկու մեծ ընտանիքներու կարելի է բամբել, մեկնելով իրենց ներքին յօրինուածքէն: Հոս կու տանք համառօտ մը իւրաքանչիւրին յատկանշական գիծերը:

Առաջին ընտանիք. մասամբ արդէն ակնարկեցինք այս ընտանիքին, այսինքն անոր ամենապարզ եւ համառօտ ձեւին: Բացի ասիկէ արարողութիւնը վերապահուած է մեծահասակ մկրտուողներու, ինչ որ կ'ապացուցանէ ընազրին հնութիւնը: Բոլոր խորագիրները կ'ենթադրեն որ մկրտեալը չափահաս մը ըլլայ, որով խորագիրները ուղղուած են ոչ թէ կնքահօր, այլ նոյն ինքն մկրտեալին. բաւական է կարգաւ արարողութեան առաջին խորագիրը «այս կարգաւորութիւն չափահասակացն է», ու յաջորդաբար ստատնայէն հրաժարելու պահուն, քահանան «հրամայէ երեխային դառնալ յարեմուտս եւ երդմնեցուցանէ», եւ երախան ինքը անձամբ «ըստ միոյ հարցմանն ասացէ. Հրաժարեմ»: Քիչ ետք երբ քննելու ըլլանք յաջորդ ընտանիքի արարողութիւնը, պիտի տեսնենք թէ ինչպէս առաջին ընտանիքի խորագիրները կրած են որոշ բարեձեւութիւններ, յարմարցուած են փոքրահասակներու. նոյն այս ջանքը, ընդհանուր զիծերու մէջ կը տեսնենք նաեւ այս առաջին խումբի ձեռագիրներէն մէկ քանիին մէջ ալ, որոնք օրինակուած են ԺԶ-ԺԷ դարերուն:

Հոս կու տանք ամենահին արարողութեան ընազրին պատկերը.

ԿԱՆՈՆ ԵՐԱԽԱՅՈՒԹԵԱՆ

Սկիզբն երախայուրեան

Սղմ. Տէր ոչ բարձրացաւ սիրտ իմ:

Աղբ. Տէր Աստուած մեր, Աստուած բարերար:

Մկրտուրեան օրը (եկեղեցիէն դուրս)

Սղմ. Առ քեզ Տէր: Դատ արա ինձ Տէր: Ողորմեա ինձ:

Քրդ. Եւ եւս վասն երեխայիս աղաչեսցուք:

Աղբ. Ընկալ մարդասէր Տէր զընծայեալս ի քեզ:

Քրդ. Եւ եւս վասն քաւութեան մեղաց:

Աղբ. Տէր Աստուած մեծ եւ փառաւորեալ:

Հրաժարումն ի սատանայէ եւ խոստովանութիւն հաւատոյ

Հաւատամք ի մի Աստուած:

Սղմ. Խոստովան եղերուք Տեառն:

ԿԱՆՈՆ ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ

Օրհնութիւն իւղոյ

Քրդ. Եւ եւս վասն իջանելոյ:

Աղբ. Օրհնեալ էս Տէր Աստուած մեր որ ընտրեցեր:

Օրհնութիւն ջրոյ

Սղմ. *Ձայն Տեառն ի վերայ ջուրոց :*
 Ընթ. *յեգեկ. Եւ ցանեցից ի վերայ ձեր :*
 Թղ. *Պողոսի. Ապա օրէնքն դաստիարակ :*
 Սղմ. *Տէր հովուեսցէ զիս :*
 Աւետ. *Յովհ. Եւ էր այր մի ի փարիսեցւոց :*
 Բրգ. *Վասն խաղաղութեան ամենայն աշխարհի :*
 Աղթ. *Դու Տէր զօրութեամբ զո մեծաւ :*

Բուն մկրտութիւն

Աղթ. *Որ կոչեցեր զծառայս զո Տէր :*
 Բանաձեւ. *Այս անուն մկրտի յանուն Հօր... :*
 Սղմ. *Բազում նեղութիւնք են արդարոց :*
 Աւետ. *Մտք. Յայնժամ զայ Յիսուս ի Գալիլէէ :*
Հայր մեր որ յերկինս :
 Աղթ. *Որ լուսաւորեցեր զծառայս : Աստուած որ մեծդ ես :*

ԿԱՆՈՆ ԳՐՈՇՄԵԼՈՅ

Օծումն

Զմակատն, զաչսն, զականջսն, զհոտոտելիւն,
 զբերանն, զափսն, զսիրտն, զբամակն, զտսսն :

Զգեստաւորում

Աղթ. *Օրհնեալ ես բարեխնամող :*

Երկրպագութիւն սրբոյ սեղանոյ

Աղթ. *Տէր Աստուած ամենակալ :*

Հաղորդութիւն եւ արձակումն

Սղմ. *Երանի որում թողութիւն եղել :*

Բրգ. *Վասն ի վերուստ :*

Աղթ. *Փառք քեզ թագաւոր :*

ՅԵՏ ՈՒԹ ԱՒՈՒՐ

Աղթ. *Որք մկրտեցան եւ լուսաւորեցան :*

Այս է ամենահին արարողութիւնը, որու բնագիրը պիտի հրատարակենք մաս առ մաս : Մեր տեսած ձեռագիրներէն շուրջ 24ը ամենահաւատարիմ կերպով կը հետեւին երկաթաղբի Մաշտոցին, եւ են.

	Ձեռն. Ս. Ղազարի	Տարի
A	457	Թ-Ժ դար
B	1001 <i>Երեւան</i>	Թ-Ժ դար
C	1133	ԺԲ դար
F	1274	ԺԳ դար
G	1484	ԺԳ դար
H	144	ԺԳ դար
I	27	1338
J	487	1386
M	182	1421
d	178	1436
f	932	1459
g	187	1464
Գ	1319	1530
Դ	522	1547
Ջ	338	1554
Ը	82	1567
Կ	272	1582
Հ	1163	1583
Ջ	17 <i>Վատիկան</i>	1585
Յ	369	ԺՉ դար
Շ	1743	ԺՉ դար
Պ	1124	1648
Ք	929	1656
Ք	480	1657

Մեր այս մայր օրինակը ժամանակի ընթացքին ունեցած է յաւելումներ, ընդհանրապէս աղօթքներու, հաղուադիւտ կերպով խորագիրներու մէջ: Թէ ի՞նչ օրէնքով կատարուած են այս յաւելումները, յատուկ բան մը չէ կարելի ըսել, սակայն կարելի է ընդհանուր կերպով լուսարանել խնդիրը: Այս ուղղութեամբ բնագիրներու կազմաւորումի բանալին կարելի է նկատել Ս. Ղազարի թիւ 199 Մաշտոցը, գրուած 1216ին, որ կը պարզէ ինչ ինչ մութ կէտեր: Ձեռագիրը ամենահաւատարիմ կերպով կը հետեւի հնագոյն բնագրին, սակայն մեզի անծանօթ աղբիւրէ մը կ'որդեզրէ աղօթքներու բազմութիւն մը, որոնք կը կցուին հին աղօթքներուն «Սաղաղութիւն ամենեցուն»ով մը: Ահա այս նոր աղօթքներու ցանկը:

ԿԱՆՈՆ ԵՐԱԽԱՅՈՒԹԵԱՆ

Սկիզբն երախայութեան

Աղբ․ Օրհնեալ եւ Տէր Աստուած բարերարութեամբ¹ :

Մկրտութեան օրը

Աղբ․ Տէր Աստուած լուսաւորիչ եւ իմաստնացուցիչ² :

Աղմ․ Ուրախեղէ ես : Ո՛րնակեալ ես :

Քրգ․ Եւ եւս վասն իջանելոյ :

Աղբ․ Աստուած յաւիտենական ղեկզ³ :

ԿԱՆՈՆ ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ

Օրինութիւն իւզոյ

Աղբ․ Տէր Աստուած ամենակալ եւ Թագաւոր⁴ :

1. Օրհնեալ եւ Տէր Աստուած բարերարութեամբ զով, որ նորոգութիւնդ եւ հնացելոց եւ կեանք ժահկանացու մարդկան. զու եւ զօրութիւն եւ օգնութիւն սպասելիներոցս ի քեզ, զո հօրք եւ ամենակարող անուամբդ հաստատուն լիցին պատուական արարածք զո, եկեալքս ի ձեռնադրութիւն քրիստոզնէութեան, եղիցին հօրքդ եւ աներկիւղք ի թշնամոյն, պահպանութեամբ աջովդ զո սրբով, զի զու եւ մերձաւոր յամենայնի եւ բարերար առ ամենեսանս : Պահեա զսա եւ սրբեա ճշարտութեամբ զով, աղաչեմք զքեզ Տէր, զի եկեացէ ի սա Հոգի սուրբ, հոգի ճշարտութեան, հոգի որդեգրութեան, եւ արժանաւորք եղիցին լինել զսոյնք սուրբք պսակեալք ընդ աջմէ՛ շումմէ՛ եւ ժառանգակիցք արքայութեանդ երկնից, ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր, ընդ որում Հօր եւ Հոգւոյդ սրբոյ, վայելէ՛ փառք :
2. Տէր Աստուած լուսաւորիչ եւ իմաստնացուցիչ տղայոց, Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, արա զկամս ողորմութեան զո ի ծառայս զո յաս եւ զարարութիւն զո ուս ծառայից քոց եւ աղախնեայց, եւ իմաստնաց զոսսա ի պատուիրանս զո, զի արդարացին եւ մի եւս զնացնն ի զայթակողութիւն մոլորութեան, այլ նորոգեցին ի նորոգութիւն մտաց իւրեանց առ ի յընտրել, եւ ի ճանապարհս զո Տէր, զրարին եւ զհանձոյն եւ զկատարեալն, եւ արժանի արա զսա Թողութեան մեղաց սուրբ աւազանին կրկին ծննդեան, եւ շնորհեա զգեստ անապականութեան, զի կեցցեն անձինք սոցա եւ օրհնեցցեն զքեզ, Տէր, եւ խորհեցցին ի պատուիրանս զո ի տուէ եւ ի շիրիբի, շնորհօք եւ մարդասիրութեամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որում վայելէ :
3. Աստուած յաւիտենական, զքեզ կարգամք յօշնականութիւն անձանց մերոց, որ եւ ստեղծիչ ամենայնի, երեւելաց եւ աներևութից : Ի զո ամենացօր անունդ սպասելիներս ծառայս զո, եկն անուշ զհոգեւոր ձեռնադրութիւնս զայս, արժանաւորիլ մաքրութեան սուրբ աւազանին : Եւ այժմ պարզեօք ողորմութեան զո, Երբորդութիւնս սուրբ, ահա զնեմք մեք զմեա մեր ի վերայ ստեղծուածոյս զո, եւ զրոշմեմք զսա յանուն զո, Հայր եւ Որդի եւ Հոգիդ սուրբ, եւ արգելումք անուամբ զո զամենայն հոգի մոլորութեան եւ զայսն պիղծ եւ զհամբ, որպէսդի հեռացի ի ստեղծուածոյ պատկերի զո եւ ի զօրծոց ձեռաց քոց, եւ այլ մի եւս հպեցի ի սա : Լուր մեզ Աստուած մեր, սաստեա ի նոսա զօրու-

Օրինութիւն ջրայ

- Աղբ․ Ընկալ եւ զայս զաղաչանս⁵ :
- Ընթ․ յԵս․ Ուրախ լեր անապատ :
- Աղբ․ Տէր Աստուած ահաւոր յաւիտենական⁶ :
- Աղբ․ Տէր Աստուած ամենակալ թաղաւոր⁷ :
- Աղբ․ Տէր տերանց, Աստուած աստուծոց⁸ :

- Թեամբ քո եւ մարբեա զծառայս քո յամենայն ներգործութենէ Հակառակորդին, որպէսզի չնորճը զօրութեամբ քո ասացուք առ Թշնամի մերոյ փրկութեանս :
4. Տէր Աստուած ամենակալ եւ թաղաւոր յաւիտենական, որ օրհնեալ ես եւ ստաւել փառաւորեալ յաւիտեան, աղաչեմք եւ խնդրեմք ի քէն առաքեա յիւր յայս զՀոգիդ սուրբ, զՏոգիդ չնորհաց, զՏոգիդ օրհնութեան եւ օրհնեա զսա յամենայն օրհնութեան Հոգեւորս, եւ սրբեա ի արարութիւն Հոգւոյդ սրբոյ, զի եղիքի ամենեցուն որ մերձենան ի չնորհս յայս զօրութեամբ զպատուիրանս քո պահել, եւ Հանապաղ փառաւորել զՀայր եւ զՊրդի եւ զսուրբ Հոգիդ :
 5. Ընկալ եւ զայս զաղաչանս մեր Քրիստոս թաղաւոր, խոնարհեցո զոճկն քո եւ առաքեա զողորմութիւն քո ի զործք մեռաց քոց, անոնս անելով զմեզս մեր Դարձո զմեզ Աստուած փրկութեան մերոյ, երևեցո զերեսս քո ի մեզ եւ կեցցուք : Կամեաց եւ առաքեա զՀոգիդ սուրբ եւ օրհնեա զՄուրս զայս, զի զու ես Աստուած մեր եւ քո է փշխանութիւն եւ զօրութիւն եւ փառք յաւիտեան :
 6. Տէր Աստուած ահաւոր, Աստուած յաւիտենական, արարել ամենայն արարածոց, երևելեաց եւ աներևութից, որ մեծաւ զօրութեամբ զով արարեր զերծոց, երևելիք, եւ յախնարիկ քո խոռոկեան ջուրք ամենայն, որ ահաւոր Հրամանաւ քո փակեցեր զանդունդս եւ աղիեցեր զնոսս, եւ բանիւ բերանով քո արարեր զՄուրս ի վերայ քան զերկինս : Դու Տէր, զօրութեամբ քո մեծաւ արարեր զձով եւ զցամաք : Դու խորտակեցեր զՂուրիս վիշապին վերայ ջուրցն : Դու ահաւոր ես եւ ով կարէ կալ առաջի քո : Աղաչեմք զանչափ զթութիւնդ քո : Հայեաց յարարածս քո եւ ի ջուրս յայս՝ և առաքեալ զպարգիւս քո փրկութեանդ, զօրհնութիւնս որ ի վերայ Յորդանանու զմեծն եւ զՉօրն եւ զբարբարան եւ զհենդանատուն եւ զամենազութ զողորմութիւն քո, զի զողացեալ փախիցէ ի մահն եւ Հալածեսցի ամենապիղծն աստանայ չար ենդութեամբն խախիցէ ի սմանէ : Եւ Հալածեսցի Թշնամին նշանաւ խաչի քո, ի բաց մերձեալ փախիցէ պիղծ ոգի չարին, խորտակեսցի եւ տկարացցի ի յաղթող անուանէ զուճմէ զօրութիւն Թշնամոյն, եւ մի դարանեալ զողեսցի ի ջուրս յայս զեն խաւարային, եւ մի էլիսեսցէ իջանել զոյր ընդ ծառային քո որ մկրտի ի ջուրս յայտոսիկ : Աղաչեմք զքեզ, Տէր Աստուած մեր, Հալածեա եւ Հեռացո զչար զեն խաբէութեան, զի լուծցի եւ տկարացցի ի յաղթող անուանէ զուճմէ, եւ երդամար Հեռացեալ ի մահն՝ այլ մի Հպեսցի ի սա : Ձի եւ սա մեօք Հաներձ փառաւորեսցէ զՀայր եւ զՊրդի եւ զսուրբ Հոգիդ, այժմ :
 7. Տէր Աստուած ամենակալ, թաղաւոր յաւիտենական, որ օրհնեալդ ես եւ ստաւել փառաւորեալ՝ յաւիտեանս յաւիտենից, խնդրեմք ի քէն եւ աղաչեմք, առաքեա՛ յիւրս յայս օծութեան՝ զՀոգիդ սուրբ, զՏոգիդ չնորհաց եւ օրհնեալ՝ զսա ամենայն Հոգեւոր օրհնութեամբ ի մեան կենդանարար մարմնոց քո եւ արեան եւ ամենայնով խաչի քո, զոր չնորհեցեր ի պահպանութիւն եւ ի փրկութիւն երկրպագուաց քոց․ որպէսզի եղիցի սա ամենայն Հիւանդաց եւ ախ-

ԿԱՆՈՆ ԴՐՈՇՄԵԼՈՑ

Օձուսն

նաև գրիկուն:

Զգեստաւորում

Աղբ․ Օրհնեալ ևս Տէր Աստուած ամենակալ⁹ :

Աղբ․ Տէր Աստուած մարդասէր ևւ ողորմած¹⁰ :

Երկրպագութիւն սրբոյ սեղանոյն

Աղբ․ Որ երանելիդ ևս ևւ միայն հօր¹¹ :

աստեանց ի բժշկութիւն, զի արկանելով մեր զսա՛ ի ջուրս յայս, եղիցի նորածնելոցս այս որ հանդերձեալ ևս մկրտել այժմ, լիցի շնորհիւ կամաց քոց յօծումն կամաց քոց, յօծումն սրբութեան, յօծումն կենաց անլուծից, յօծումն պարզեաց շողոթի սրբոյ, առհաստէայ արքայութեանդ երկնից, հաղորդութիւն լուսոյ ճշմարտութեան ի կեանսդ յաւիտենականսդ․ զի յամենայնի փառաւորեցի ամենասուրբ երրորդութիւնդ, այժմ :

8․ Տէր տերանց, Աստուած աստուծոց, Հայր Տեսնն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, աղաչեմք զքեզ ևւ խնդրեմք ի քէն, առաքեա՛ յուզս յայս զՀոգիդ սուրբ, զհոգիդ շնորհաց, զհոգիդ օրհնութեան քո, ևւ օրհնեա՛ յամենայն օրհնութիւնս հոգեւորս, ևւ սրբա՛ սրբութեամբ Հոգւոյդ սրբոյ, զի եղիցի ամենեցուն որ մերձեանն ի շնորհս յայս՝ ի զօրութիւն պատիփրանապահութեան քո ևւ ի հաստատութիւն հաստոց ճանապարհը մեծութեան ի փառաբանութեան (sic) քո․ ի փառս ևւ ի զօրութիւն Միածնիդ քո ևւ փնդանարար Հոգւոյդ սրբոյ, այժմ ևւ միշտ :

9․ Օրհնեալ ևս, Տէր Աստուած ամենակալ, Հայր ևւ առաքիչ Տեսնն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ ազատեցեր զճառայս քո զայս ի խաւարային իշխանութենէ թշնամունս՛ ևւ կոչեցեր ի լոյս ճշմարտութեան ի ձեռն սուրբ աւազանիս: Օրհնեալ, Տէր, ևւ այժմ զպսակս զայս ևւ զհանդերձս, որ է նշանակ լուսոյ, զի եղիցի ամենայնիւ արմատացեալ ևւ պայծառացեալ հաստատուն յուսովդ քո զնասցէ ի լոյս երեսաց քոց, ևւ յանուն քո ցնծասցէ զօրհանապաղ: Եւ փառաւորեցի զՀայր ևւ զՈրդի ևւ զսուրբ Հոգիդ :

10․ Տէր Աստուած, մարդասէր ևւ ողորմած, խնդրեմք ի քէն ևւ աղաչեմք զքեզ, որպէս արժանի արարեր զճառայս քո երանելի յուսովդ ևւ յաւիտենական փրկութեանդ՝ ի ձեռն վերստին ծննդեանս ջրոյ ևւ Հոգւոյ․ շնորհեալ սմա ի ձեռնազրութենէ յայս՝ զպարզեալ խաղաղութեան Հոգւոյդ սրբոյ ևւ զմանստորութիւն յաւիտենական ևւ ճշմարտ լուսոյ քո, ևւ թուեալ զսա ի ժողով սրբոցն որ յերկինս ևւ արժանի արա փառաւորեալ արքայութեան քո: Զմուտ ևւ զիւ սորա խաղաղութեամբ պահեալ, ի ձեռն Տեսնն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում Հօր ևւ Հոգւոյդ սրբոյ, վայելէ :

11․ Որ երանելիդ ևւ ևւ միայն հօր, որ միայն ունի զանձնաւորութիւն բնականդ ի լոյս յանձնատոց: Օրհնեալ Տէր սուրբ աջովդ քո զճառայս քո ևւ զպսակսնայս, զուստերս սոցա ևւ զպսակսն՝ զոր սրբեցեր սրբութեամբ աւազանի քո: Սրբեալ ևւ զմեր ամենեցուն զմիտս ևւ զխորհուրդս, հեռացո զմեզ յամենայն սպտեղութենէ հոգւոյ ևւ մարմնոյ ևւ յամենայն անպատեհ զրազմանց, զի մի ի դատապարտութեան մասնիցիմք, այլ հանապաղ առ քո սուրբ խորհուրդդ մատչելու ի ջնջումն մեզայ ևւ ի մասնաւորութիւն Հոգւոյդ սրբոյ, ևւ քեզ երկեսցուք զօրհնութիւն ևւ զփառս, Հօր ևւ Որդւոյ ևւ Հոգւոյն սրբոյ․․․ :

Հաղորդութիւն եւ արձակումն

Աղբ․ Սաղաղութիւն եւ Հաստիչ խաղաղութեան¹² :

ՅԵՏ ՈՒԹ ԱՒՈՒՐ

Աղբ․ Տէր Աստուած մարդասէր եւ ողորմած¹³ :

Ինչպէս կը տեսնուի, աւելցած են 12 նոր աղօթքներ, երկու սաղմոս, ընթերցուած մը ու քարոզ մը: Մեր տեսած Հարիւրաւոր ձեռագիր Մաշտոցներու մէջէն, սա միակն է իր տեսակին մէջ, եւ որ ծառայած է կաղմելու յաջորդ խումբերը:

Միշտ մնալով այս առաջին ընտանիքին մէջ, ԺԴ-ԺԶ դարերուն ընդարին վրայ կատարուած են աղօթքներու յաւելումներ, որոնք կարելի է դասակարել երկու խումբի տակ: Առաջին խումբ մը որ աւելի ունի երեք աղօթք.

Օրհնեալ եւ Տէր Աստուած բարերարութեամբ քով.

Տէր Աստուած յաւիտենական արարիչ ամենայն արարածոց.

Տէր ամենակալ մարդասէր եւ ողորմած.

Երեք աղօթքներն ալ առնուած են վերեւ յիշած մեր թիւ 199 ձեռագրի նոր աղօթքներէն: Սակայն այս աղօթքները Հաւասար կերպով չենք գտներ բոլոր ձեռագրիներուն մէջ, այլ երբեմն դանց եղած են այս կամ այն օրինակին մէջ:

Երկրորդ խումբը ունի վեց նոր աղօթք. սսինքն՝

Օրհնեալ եւ Տէր Աստուած բարերարութեամբ քով.

Որ երանելիդ ես եւ միայն Հզօր.

Տէր ամենակալ մարդասէր եւ ողորմած.

Տէր Աստուած ահաւոր Աստուած յաւիտենական.

որոնք առնուած են թիւ 199 Մաշտոցէն: Կան երկու աղօթքներ ալ, որոնք կը գտնուին սակաւաթիւ օրինակներու մէջ, եւ են.

Յորժամ նկարեաց զքեզ.

Տէր ամենակալ մեծ եւ ահաւոր.

Այս վերջին աղօթքը յատուկ է միայն Վատիկանի (Barb. Orient) թիւ 100 ձեռագրին:

12. Սաղաղութիւն եւ Հաստիչ խաղաղութեան Յիսուս Գրիստոս, քահանայապետ յաւիտենից եւ օծեալ Հօր, ահա ընկալաւ ծառայս քո այս անուն զօծումն սըրբութեան քո: Աղաչեմ զքեզ մի ջնջեսցի ի դպրութենէ կենաց. եւ մեք արժանի լիցուք փառաց քո՞ յորժամ պսակես զսուրբս քո եւ զսիրելիս անուան քո: Եւ անդադար փառասրեացուք զՀայր եւ զՍրբի եւ զսուրբ Հօրի...:

13. Նոյն է թիւ 10-ին Հեալ:

Այս առաջին մեծ ընտանիքի ստորակարգեալ խումբերը կը տարբերին հնադոյն օրինակէն, ոչ թէ միայն աղօթքներու յաւելումներով, այլ նաեւ խորագիրներու մէջ ունին ինչ ինչ շեղումներ: Մինչ երկաթադիր Մաշտոցը կը ներկայացնէ հին աւանդութիւնը մեծահասակներու յատուկ մկրտութեան արարողութեան, ժամանակի ընթացքին կը զգացուի պահանջը փոքրահասակներ մկրտելու արարողութեան մը, այնպէս որ ԺԴ-ԺԶ դարու ձեռագիրներու մէջ շատ անգամ կը հանդիպինք կամայական խորագիրներու, տեղական սովորութիւններու, որոնք մնացած են սակաւաթիւ ձեռագիրներու մէջ եւ չեն ընդհանրացած:

Եւ առաջին ԺԴ. դարուն Գէորդ Երզնկացի, վերջ զննելու համար այդ կամայական յաւելումներուն, կը կազմէ նոր խմբագրութիւն մը, ու կը ձեւանայ.

Երկրորդ ընտանիք կամ Գէորդ Երզնկացիի խմբագրութիւնը: Գէորդ ապրած է ԺԴ. դարու կէսին. իր անունով մեզի հասած է «Որատք մկրտութեան» անունով դրութիւն մը, որու հնադոյն օրինակները կը գտնուին մեր մատենադարանին մէջ, թիւ 686 (գրուած 1438ին), թիւ 1372 (գրուած 1480ին): Գրութիւնը ունեցած է երկու խմբագրութիւն, մին համառօտ եւ միւսը աւելի ընդարձակ, որոնք իրարմէ մեծ տարբերութիւն մը չունին: Գէորդ ձեռնարկած է այս աշխատութեան, որովհետեւ «են ոմանք որ ոչ փոյթ առնեն ամենեւին զերատիցն տեսանելոյ, այլ աւանդութեամբ ուսեալք ի միմեանց յոյժ թերութեամբ կատարեն զսուրբ խորհուրդ մկրտութեան» կ'ըսէ յառաջարանին մէջ, եւ որով կը ջանայ «մեկնողօրէն պարզել վասն դիւրահաս լինելոյ քահանայից»:

Գէորդի շարադրած «Որատք մկրտութեան»ը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ հաւաքածոյ մը մկրտութեան արարողութեան խորագիրներուն, զննելով աղօթքներուն եւ սաղմոսներուն միայն առաջին բառերը: Որագիրները իրենց ընդհանուր գործերուն մէջ քաղուած են առաջին ընտանիքէն, տուած է անոնց համառօտ մեկնութիւններ, իր կողմէ աւելցուցած է հատուածներ ու բացատրութիւններ. հետեւաբար գրութեան հիմնական մասը հին Մաշտոցի խորագիրներն են, աւելի ընդարձակուած եւ նոր յաւելումներով ճոխացած:

Ինչ որ կը տեսնուի Գէորդի «Որատք մկրտութեան»ը ընդունելութիւն գտնելով, ընդհանրացած է, այնպէս որ ժամանակի ընթացքին, շատ հաւանաբար ԺԵ. դարու սկիզբը, կը կազմուի մկրտութեան արարողութեան նոց խմբագրութիւն մը, որու խորագիրները ամբողջութեամբ կը կազմեն Գէորդ Երզնկացիի «Որատք մկրտութեան»ը: ԺԵ. դարէն սկսեալ միշտ աւելի պիտի ընդհանրանայ այս նոր խմբագրութիւնը, ամէն դարէ բան մը աւելի առնելով իր վրայ, այնպէս որ

ներկայ տպագիր Մաշտոցը մեծ մասով արդիւնք է այս վերջին խումբադրութեան :

Այս երկրորդ ընտանիքն ալ կարեւոր ըլլալով մեր ուսումնասիրութեան համար, պիտի հրատարակենք միայն խորագիրները, ձեռագրական տարբերակներով, որպէսզի յաջորդաբար կատարենք մեր դիտողութիւնները մաս առ մաս :

* * *

Բացի այս երկու մեծ խումբերէն, ձեռագիրները կատարեալ կերպով բաժնած ըլլալու համար, հարկաւոր է յիշել ուրիշ երկու ձեռագիրներ ալ, որոնք «ընտանիք» մը չեն ձեւացներ, որովհետեւ միակն են իրենց տեսակին մէջ : Անոնցմէ առաջինը Ս. Ղազարի թիւ 1137 Մաշտոցն է, գրուած Սիս 1345ին, որ համադրութիւն մըն է լատին ու հայ արարողութիւններուն, ուր հայկական մկրտութեան բնագիրը մնացած է իր ամբողջութեամբ, բայց զանազան տեղեր աւելցած են լատինական մկրտութեան հատուածներ : Այս ձեռագիրը իր անուշիկ զգեստութիւնը ունեցած է մեր ներկայ գործածած տպագիր Մաշտոցին վրայ, ինչպէս յաջորդաբար պիտի տեսնենք՝ երբ առիթը ներկայանայ : Երկրորդ ձեռագիրն է Ս. Ղազարի թիւ 336, ԺԴ. դարու մազաղաթեայ Մաշտոցը, որ ամբողջովին եղական օրինակ մըն է, միակը իր տեսակին մէջ, որ ոչ մէկ ազգեցութիւն ունեցած է հայկական բնիկ Մաշտոցին վրայ : Այս երկու ձեռագիրները կը կարօտին առանձին ուսումնասիրութեան մը :

* * *

Ձեռագրական ընտանիքները դասաւորելէ ետք, յաջորդաբար պիտի քննենք մկրտութեան արարողութեան բնագիրը, ջանալով ցոյց տալ այն նորամուտ տարրերը որ սպրդած են ներկայիս գործածուած Մաշտոցէն ներս, եւ որոնք արդիւնք են հին բնագրին նուազ ուսումնասիրուած ըլլալուն :

Հ. ՍԱՀԱԿ ՃԵՄՃԵՄՅԱՆ

ԿՍՆՈՆ ՄԿԻՏՈՒԹԵԱՆ

Յորժամ քրիստոնեայ առնեն, նախ չէ պարտ յեկեղեցին
բողոլ, այլ ձեռնադրեսցէ յառաջ երիս շաբաթօք կամ աւելի,
նախ քան զվկրտութիւնն. որով եւ զհաւատս եւ զվկրտութիւնն
5 Եկեղեցւոյն բաւականացի ուսանել ի վարդապետէն: Յառաջ նախ

1. Կանոն մկրտութեան յորժամ քրիստոնեայ առնեն] կանոն մկրտութիւն առնել ՀՀ: Նոյն] կանոն մկրտութիւն առնել առ զբան եկեղեցւոյն Մ: Նոյն] կանոն յորժամ մկրտութիւն կամ իցին առնել Գ: Նոյն] կանոն մկրտութիւն առնելոյ Կ: 1-18 > կանոն մկրտութեան... սկիզբն իՆՅՐԹ: 1-29 > կանոն... արժանաւորիլ եւ Մ (թուղթ ինկած է): > մկրտութեան ԳՁգ: + մկրտութիւն առնելոյ Գ: + լուսաւոր մկրտութեան Ը:
2. > յորժամ քրիստոնեայ առնեն Բ: 2-14 յորժամ... զտղայսն] սանն զնուիրեալն ի դուռն եկեղեցւոյն Զ: Նոյն] (համառօտ խորագիր մը զընթուած Է. փոխարէն գրուած է) նախ խոստովանի կնքահայրն եւ զնէ ծ. ծուներ, երկրպագ սուրբ երրորդութեանն, քրդ. խնդրեսցուք Կ: 2-18 > յորժամ... սկիզբն Ե: 2-14 > նախ չէ պարտ... զտղայսն ՀՀ: Նախ չէ պարտ... զտղայսն] եւ այս կանոն կատարի Մ: Նոյն] բերեն զերախայն ի դուռն եկեղեցւոյն եւ նախ խոստովանի եւ առեալ զնարաւան մանեն ճԶ: Նոյն] նախ չէ պարտ յեկեղեցին թողուլ, այլ յառաջ Հրատարեցաննել ի սատանաէ, եւ ապա հաւատալ յամենասուրբ երրորդութենոյ ի հայրն եւ յորդի եւ յամենասուրբ հոգին եւ յամենայն սնաւբնութիւնն Գ:

- նոյն] նախ խոստովանի կնքահայրն եւ զնէ ծ ծուներ երկրպագ. սուրբ երրորդութեան. եւ առնու քահանայն զնարաւան եւ մանէ Կ: Նոյն] տարին ի դուռն եկեղեցւոյն Զգ: + պարտ գիրքիսայն Բ:
3. > այլ Գ: ձեռնադրեսցեն Բ: ձեռնադրեսցի Գ: > ձեռնադրեսցէ Գ: երեք շաբաթիւք Ը: ~ երեք շաբաթիւք Բ: շաբաթ Բ: շաբաթ Բ: շաբաթ Գ: > կամ աւելի նախ ԲԳ: կամ աւելի նախ քան] եւ Ը: > կամ աւելի նախ քան զմկրտութիւնն Գ:
4. ~ քան զմկրտութիւնն նախ Ի: > որով Ը: որով եւ զհաւատ... վարդապետէն] զի մինչեւ յարմկրտութեանն ուսանել մարթացէ զհաւատալն եւ զվարդապետութիւն եկեղեցւոյն վարդապետէն Բ: > եւ (զհաւատս) ԲԳ: զհաւատն ԸԳ: > եւ զմկրտութիւնն ԸԳ: զմկրտութիւնն] զվարդապետութիւնն Գ:
5. յեկեղեցւոյն Ը: > եկեղեցւոյն ԳԳ: բաւականացի] բաւական լիցի Գ: բաւականացի ուսանել] լիով ուսանի Բ: ի վարդապետէն] ի քահանայէն Գ: > ի վարդապետէն Բ: ~ ի վարդապետէն բաւական լիցի ուսանել Ը: ի վարդապետէն... զտղայսն] եւ ապա բերին ի դուռն եկեղեցւոյն Գ: յառաջ] առաջին Բ: > յառաջ ԲԸԳ: > նախ Ի:

գաստուածութիւն սրբոյ Նրորդութեանն, եւ գարաչութեան եւ զլինելութեան արարածոց, եւ ապա զընտրութիւն արանց արդարոց. յետոյ զծնունդն Քրիստոսի, եւ կարգաւ գամեմայն տրմտեսութեանն, եւ զխաչին մեծ յորհուրդն, եւ գրադումնն եւ զյարութիւնն, եւ առ Հայր գիամբարձումնն, եւ զմիւսամբամ զգալուստն, եւ զյարութիւնն ամեմայն մարմնոց եւ զհատուցումն ըստ իւրաքանչիւր գործոց: Ձայս ուսուցանելով յրատեսցէ ազօրից ստեպ կալ: Այս կարգաւորութիւն չափահասակացն է: Նախ երայխաչ ձեռնդարեացի զկատարեալ հասակն եւ գողայսն:

15 Ասի սպմոս ի քիւ.

Տէր ոչ բարձրացաւ սիրտ իմ:

- 6. > զաստուածութիւն F: սուրբ B: սուրբ զերրորդութիւն F: երրորդութեանն Գ: զարարութիւն FԴ: զարարչութեան... արդարոց] արարչական սուրբ զարարութիւնն եւ զզուգական աստուածութիւնն եւ ապա զլինելութիւն արարածոց եւ զընտրութիւն արանց սրբոց մարգարէից եւ ալլոց եւս C:
- 7. զլինելութիւն BFFԳ: > եւ ապա զընտրութիւն արանց արդարոց I: > ապա FԳ: արանց արդարոց] սրբոց F: արդարոց] սրբոց BԳ: յետոյ] յետ այնորիկ B: յետոյ] եւ Գ: տնտեսութիւնն BԴԳ: տնտեսութիւնն C:
- 9. 9-12 > եւ զխաչին... զործոց Գ: ~ զմեծ խորհուրդն խաչին C: զթաղման C: զարարութեան C:
- 10. առ] գառ B: > առ Հայր F: զհամարձուսն A: Համբարձումն B: ~ զհամարձուսն առ Հայր C: > եւ (զմիւսանդամ) I: գալուստն C:
- 11. > եւ (զյարութիւնն) BԻ: մարմնոց] արարածոց I: զհատուցումնն զհատուսն B:
- 12. > զործոց F: զայստիկ C: իրատեսցի I: + եւ պատուէր պնդագոյնն եւ արասցէ ազաթից ստեպ կալ ըստ պատուիրանի առաքելոցն B:
- 13. կայցէ F: կացցէ I: + այս ամեմայն Գ: կարգաւորութիւն] զբու-

- թիւն B: չափահասակացն ABC: չափահասակի F: չափահասակացն I: չափահասակացն] ի չափահասակոցն Գ: > է CFI: ~ իսկ որ կատարեալ հասակուն են եւ զաղայսն նախ երայխաչ ձեռնդարեացէ B:
- 14. > նախ երայխաչ... զողայսն F: նախ երայխաչ... զողայսն] իսկ զողայսն թերեւ ի դուռն եկեղեցւոյն Գ: ձեռնդարեացէ I: ~ + ձեռնդարեացէ գամեմայն տղայս եւ զհասակաւ կատարեալսն C: Հասակուն I: զողայսն I:
- 15. > սսի HMY: + եւ ասէ C: + եւ սսի GI: + եւ ասեն BdgԳՁՁ: + եւ ապա սսի Գ: սսի սաղմոս ի թիւ] ազաթք երկխաչին սաղ. կց F: > ի թիւ HԳԳԿ: ի թիւ] ճլ CGI: ի թիւ] ճբ M: + թիւ ճ Ձ: + ի թիւ մլ զ:
- 16. > սիրտ իմ F: սիրտ իմ] զայս երկցս ասելով G: նոյն] զ Հնա մց: + իմ եւ ոչ զբո I: + իմ քարոզ յնդր. M: + իմ եւ ոչ զբաւսան աչք իմ Գ: + իմ զիոյնն ի բուն գ անգամ եւ միոյ միոյ փառս տան աստուծոյ եւ քանանայիցն. եւ մանն զմարտուն քանանայն եւ կնքահայրն Ձ: + իմ քարոզ. յնդրեսցուէ. ողորմ Կ: + իմ գ անգամ ալլուիս: արինութիւն եւ փառք եւ զպսակն ոլորեմ կարմիր եւ սպիտակ է:

մեաց մերձեանայ ի սուրբ եւ ի միայն ճշմարիտ աստուածութիւն զո, զբիստոնեայ-անուն յանձին կրելով: Եւ սուր զօրութիւն եւ օգնութիւն, եւ արժանաւորիլ եւ հասանել ի մաքրութիւն սուրբ
 30 աւազանին ամբիժ կենացդ, եւ ի ժառանգութիւն որդեգրութեան արքայութեանդ երկնից. Քրիստոսիւ Յիսուսիւ տերամբ մերով, որում վայելէ փառք իշխանութիւն եւ պատիւ, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտեանից. ամէն:

- 27. > ի սուրբ եւ G: > եւ ի Դ: > ի (միայն) C: + մաքուր³⁰ միայն ԴՁդ: > միայն GfՁԸԹ: միայն ճշմարիտ] մաքուր I: ճշմարիտ Թ: աստուածութեան CGH: աստուածութիւնը JԴԸՁզ: աստուածութիւն] աստուած ԻՁԹ:
- 28. > զո J: > զո զբիստոնեայ... կրելով եւ ՁԹ: > զո զբիստոնեայ զօրութիւն եւ Է: յանուն Յզ: անուն յանձին կրելով]. անուանելով B: անձին Ձզ: զրելով A: > եւ (սուր) CGdց: + սուր սմա Jdց: > եւ (օգնութիւն) C: > օգնութիւն եւ HI: > եւ օգնութիւն եւ արժանաւորիլ եւ Ձզ:
- 29. աւգնութեան C: աւգնականութիւն FdfgԸԹ: + լքր օգնական Է: > եւ (արժանաւորիլ) BCGMdցԴԿՁԸ: արժանաւորիլ H: արժանաւորիլ J: արժանաւորեա ԻՁԹ: > եւ (հասանել) CFGHMDfgԴԳԸԿԹ: > ի C HMԿ: մաքրութեան CMԿ: մաքրութեամբ H: մաքրութիւն Ձ: + մաքրութիւն եւ յամենապիսիմ սրբութեան B: սրբոյ CG:
- 30. յանբիժ Եզ: > ամբիժ կենացդ FԸ: կենաւք C: կենացն GHMDfgԴԳԸԿԹՁՅԸԹ: > եւ CI: եւ] առ Ը: > եւ ի ժառանգութիւնն որդեգրութեան արքայութեանդ երկնից M: > ի BHfՁԸՄԹ: ժառանգութեան HՁԸ: յորդեգրութեան JԻՁ: որդեծնութեան Դ: որդեգրութեանդ Յ: որդեգրութիւն Ե: > որդեգրութեան C: որդեգրութեան] չօրդ երկնաւորի զիճակ անբիժ կենաց Ը:

- 31. արքայութեանդ ԳՁզ: > արքայութեանդ Յ: արքայութեանդ երկնից] հաւրդ երկնաւորի GԿ: զբիստոսի յիսուսի Ե: ~ + ի զբիստոսիսու ի տէր մեր ԻԳՁԹ զբիստոսի... որում] տեսնող մերոյ եւ փրկչիդ յիսուսի զբիստոսի ընդ որում հաւր եւ հոգւոյդ սրբոյ B: զբիստոսի... ամէն] եւ զոհանաւով փառաւորեցուք զհայր եւ զորձձ զի եւ զսուրբ զճոգիդ այժմ եւ միշտ J: նոյն] եւ զոհանաւով փառաւորեցուք զհայր dց: նոյն] ընդ ամենայն սուրբս զո զի ընդ նոսին փառաւորեցէ զհայր Ը: ~ յիսուսիւ զբիստոսիւ Ը:
- 32. մերում Դ: + որում եւ հոգւոյդ սրբոյ Կ: + ընդ որում հաւր միանգամայն եւ հոգւոյն (հոգւոյ M) սրբոյ CGM: + ընդ որում հաւր և սուրբ հոգւոյդ (հոգւոյն զ) ԸԸՁզ: + ընդ որում մեզ հաւր ամենակալի հանդերձ կենդանարար եւ ազատիչ սուրբ հոգւոյդ Դ: + ընդ որում մեզ հաւր եւ հոգւոյդ սրբոյ Դ: որում... ամէն] փառաւորել զքեզ ընդ հաւր եւ սուրբ հոգւոյ այժմ F: նոյն] հաւր եւ որդւոյ եւ հոգւոյն սրբոյ այժմ եւ միշտ Ե: > վայելէ... ամէն ԳԸ: > փառք... ամէն ԴՁ: > իշխանութիւն G: > եւ պատիւ... ամէն CԿ: > պատիւ... ամէն Թ: > այժմ... ամէն BHՅ:
- 33. > եւ միշտ... ամէն MԷ: > միշտ... ամէն GՁզ: > եւ յաւիտեանս... ամէն Է: > յաւիտեանից... ամէն I:

35 Եւ ապա յաւուրս մկրտութեան, առ դուռն եկեղեցւոյն կատարելոց է քահանայն զայս կարգ, հանդերձ միաբան ուխտիւն, ի վերայ տղայոց եւ չափահասակաց:

Ասի սաղմոս ի քիւ Գ.

(69ա) ԻԳ. Առ քեզ Տէր Համբարձի:

ԻԵ. Դատ արա ինձ Տէր:

40 Ծ. Ողորմեա ինձ Աստուած ըստ մեծի ողորմութեան: Սարկաւազն քարոզէ.

Եւ եւս վասն երախայիս աղաչեցուք զմարդասէրն Աստուած, զի ողորմեացի սմա ըստ մեծի ողորմութեանն իւրում, եւ արժանի արասցէ լուսցման վերստին ծննդեան եւ զղեստու

- 34. > եւ CFJՁՇղ: եւ ապա] իսկ B: 34-36 > եւ ապա յաւուրս... չափահասակաց GHMdfցԳԳՁԿըթ: եւ ապա յաւուրս... չափահասակաց] իսկ ի դուռն եկեղեցւոյն Յ: > ապա I: > ապա յաւուրս մկրտութեան ը: յաւր B: աւուր Ձ: առ] է ը: + գայ առ Ձ: առ դուռն] երթան ի դուռն Շ: > առ դուռն... չափահասակաց F: դրան BCI: զըրուն J: եկեղեցւոյ Ձ: կատարէ CՁղ: կատարեցէ I: կատարեցես J: > կատարելոց է... չափահասակաց ը: կատարելոց է... չափահասակաց] կատարեն զայս խորհուրդ քահանայքն ի վերայ տղայոցն ի չափ հասակացն B:
- 35. > քահանայն Jզ: + քահանայն այն A: ~ քահանայն զայս կարգ կատարէ Շ: > հանդերձ միաբան ուխտիւն Շ: միաբան ուխտիւն] միաբանութեամբ Ձ: նոյն] միաբանիւն զ:
- 36. տղայոյն CI: տղային JՁ: տղայոց] երախային Շ: > եւ չափահասակաց Շ: չափահասակաց AJՁղ: + ի չափահասակաց I:
- 37. ասեն BC: > ասի FMՇ: + եւ ապա ասի GԳԳԿ: + եւ ասի Hfթ: + եւ ապա ասեն dցը: + եւ ասէ Ձ: > ի թիւ Գ GdfցԳՁՇղըթ: > Գ CHIJMԳՁԿԹ: ~ Գ ի թիւ FՀ:
- 38. > ԻԳ. FGHJMdfցԳԳՁՇԹ: ԻԳ.] ԻԳ. CIԸԿԼՁՅգ: + Համբարձի զանձն իմ ԳՁ: + Համբարձի զանձն իմ.

- առ քեզ տէր կարգացի. ի քեզ տէր յուսացայ Յ: Համբարձի] կարգացի Շ:
- 39. > ԻԵ FGHJdfցԳԳՁԿըթ: ԻԵ] Ի ը: ԻԵ դատ արա... մեծի ողորմութեանն Շ (սաղմոսները կը դնէ ամբողջութեամբ... ու կ'աւելցնէ Տէր ոչ բարձրացաւ սաղմոսը: + տէր զի եւ յանրծուրեան ԳԳԿ: + տէր զի եւ Ձ: տէր] աստուած G:
- 40. > Ծ FGHJdfցԳԳՁԿըթ: > ողորմութեան Գ:
- 41. > սարկաւազն CGHMLԹՇ: սարկաւազն] եւ Ձթ: + եւ սարկաւազն ԻԿՁ: + եւ ապա սարկաւազն ը: > սարկաւազն քարոզէ Գ: քարոզ ը: ~ քարոզէ սարկաւազն JdԳ: + քարոզէ ասխով ը: + եւ քարոզէ C: ~ + եւ քարոզէ սարկաւազն Bg:
- 42. > եւ եւս IMfԳԿՇթ: + եւս յաղաղութեան GJdgԳՁՅ > վասն զ: > վասն երախայիս H: աղաչեցուք A:
- 43. ողեսցէ Ձ: ողորմեացէ Յ: > ողորմեացի... ողորմութեան իւրում եւ Շ: > սմա BCFGHIJMdfցԳԳՁԼՁՅգըթ: ողորմութեամբն իւրով B: իւրոյ GԳԼղթ: > իւրում H: իւրում] իւրութեան իւրոյ իւրում:
- 44. > եւ B: արժանաւորս dg: արժան Յ: արժանի արասցէ] արժանաւորեսցէ CGIfԳՁԸԿըթ: նոյն] արժանաւորեսցէ զսա Իը: + արասցէ

45 անապականութեան, եւ զուզաթուեսցէ ընդ հաւատացեալս անուան իւրոյ, եւ կեցուսցէ ողորմութեամբ իւրով շնորհիւ: Ամենակալ եւ արարիչ Տէր Աստուած մեր կեցո եւ ողորմես:

Գ Տէր ողորմես:

Քահանայն ասէ գաղօքս գայս ի վերայ:

50 Ընկալ, մարդասէր Տէր, զընծայեալս ի քեզ զերեխայս, սրբես զմիտս եւ զխորհուրդ սորա յամենայն նենգութեանց հակառակորդին. եւ արժանի արա զսա ի ձեռն աւազանին լուանալ զհնութիւն մեզաց իւրոց, եւ նորոզել լուսով շնորհաց Գրիստոսի քո: Որպէս զի եւ սա մեօք հանդերձ փառաւորեսցէ զՀայր եւ

զսա ՄծԾ: > լուսցման BfՁԹ:

+ աստուածային լուսցման J: ~ վերստին լուսցման d: ծննդեամբ զ: > ծննդեան J: ~ + ծննդեան եւ վերստին լուսցման g: + ծննդեան սուրբ աւագանին Ձ: > վերստին ծննդեան եւ Ծ: > եւ զգետու աւնազականութեան HԴԿ: զգետ B: սգետու AFGIJԳԼ: զգետի fՁ:

45. ապականութեամբ Ձ: > եւ Յ: եւ զուզաթուեսցէ... եւ ողորմես] ամենակալ Ծ: զուզաթուեսցէ Ձ: + զուզաթուեսցէ զսա JMdgr: ընդ հաւատացեալս] զհաւատացեալս Ձ: հաւատացեալ Լ: + ճշմարիտ հաւատացեալս Յ: անուն A:

46. + իւրոյ սրբոյ BFGdgԳ: + իւրոյ սրբոյ հոգոյն Ձ: > ողորմութեամբ իւրով Լ: շնորհուրհիւ Լ: ~ շնորհիւ ողորմութեամբ իւրով BC GIJMfԳՎՁԼԹ: ~ շնորհիւ ողորմութեան իւրոյ dGԿՁԳ: ~ + շնորհիւ եւ ողորմութեամբ իւրով FHՅ: > ամենակալ տէր... եւ ողորմես Լ:

47. > եւ արարիչ FJMfԳՎՁԳԼԹ: > եւ արարիչ... կեցո եւ ողորմես dg: եւ արարիչ... կեցո եւ ողորմես] կեցուսցէ եւ ող: G: > աստուած մեր կեցո եւ ողորմես Ձ: > մեր կեցո եւ ողորմես Դ: կեցուսցէ FI: կեցուսցէ եւ ողորմես] HMFՅԳ: > կեցո եւ ողորմես ՁԿԼԹ: + ողորմեսի ողորմաց մեզ տէր աստուած I:

48. > Գ տէր ողորմես FJMdfԳՎՁ

Շզրբ: + եւ ասէ Գ տէր BԳ: + եւ ասն Գ տէր G:

49. քահանայն] եւ BCGMԼՁՅԹ: + եւ քահանայն Կ: > քահանայն... ի վերայ FHJdfԳՎԳԾ: սակն B: + ասէ գաւէ M: > զաղօքս... ի վերայ Յ: > գայս չ: > ի վերայ BCԿ:

50. + տէր աստուած dg: զընծայեալս FHԳ: ընծայեալ I: ընծայեալ Ծ:

զընծայեալս Թ: > ի (քեզ) Ե:

51. + եւ սրբես BCFGHIJMdGfԳՎԼԿՁԼԹ: + զմիտս եւ զգարանս M: ~ զխորհուրդս եւ զմիտ Ձ: զխորհուրդս FGHIJMdGfԳՅԾ: խորհուրդ Լ: > սորա Ձ: ամենայն JԾԳ: ներգործութեանց MfԳՁԿԾԼԹ: ներգործութեանց dg: նենգութեան Գ:

52. արժանի արա] արժանաւորես JԼ զր: նոյն] արժանայ Ծ: > զսա GdgԼ: աւազանիս Կ: + սուրբ աւազանին BFJdfԳՎՁԼՁՅԼԹ: + սուրբ աւազանիս Ծ: + լուսցման սրբոյ աւազանին G:

53. > իւրոյ HMfՁԼԹ: իւրոց] սորա Դ: նորոզեալ BCՅ: նորոզիլ GԿ: նորոզեալ IԾԳ: նորոզեսցէ Դ: նորոզելով Թ: + նորոզեալ զսա Ը: յուսով IԿԾ: շնորհուր Ձ: շնորհաց Ծ: > շնորհաց MԳԼԿ: + յիսուսի քրիստոսի Դ:

54. > քո Ձ: ~ սովա հանդերձ եւ մեք B: > եւ HԴՁԼԿԾԿԹ: > սա dg: մեք AԿ: մեք Յ: + սովա հանդերձ dg: փառաւորեսցուր B

55 զՈրդի եւ զսուրբ Հոգիդ, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Քարոզէ սարկաւազն.

Եւ եւս վասն բաւութեան մեղաց, իջանելով ողորմութեանց

Աստուծոյ ի վերայ երախայիս, զՏէր աղաչեսցուք:

60 Գ Տէր ողորմեա:

Քահանայն ասէ զաղօթս.

Տէր Աստուած մեծ եւ փառաւորեալ (69բ) յամենայն արարածոց, ի քո ահաւոր անունդ ապաւինելով ծառայս քո՝ խո-

ճց: փառաւորելով M: փառաւորէ
Ը: փառաւորէ Ձ: + փառաւորեաց
գէ զամենասուրբ զերրորդութիւնդ
CԳ: զհայր եւ...ամէն] զամենասուրբ
զերրորդութիւնդ հօր եւ որդւոյ
եւ հոգոյն սրբոյ այժմ G: նոյն
] զամենասուրբ եւ զմեծ տէրութիւնդ
հաւր եւ որդւոյ եւ սուրբ հոգոյն
յայժմ եւ միշտ եւ յաւ: Ը: նոյն
] զամենասուրբ զերրորդութիւն
հօր եւ որդ: Շ:

55. > զորդի... ամէն Ձ: > զսուրբ B:
զսուրբ] զամենասուրբ Ը: զհոգիդ
BC: զհոգիին HMԳ: > այժմ... ամէն
BFMՁդ: > եւ միշտ... ամէն JԳԻԲ:
> միշտ... ամէն Հ: > եւ յաւիտեանս
... ամէն ԻԿբ: > յաւիտենից ամէն
CՅ: յաւիտենից ամէն] աստուած
մեծ եւ փ:

56. > ամէն H:
57. > քարոզէ սարկաւազն ԲԳ: + եւ
զարձեալ քարոզէ C: + եւ քարոզէ
BdfgՋԸԳ: + եւ ասէ քարոզն Շ:
57-85 > քարոզէ... յաւիտենից ամէն
Ը: > սարկաւազն BCGHMF ԳՋԸՅՇԹ:
~ սարկաւազն քարոզէ I Գ: ~ + եւ
սարկաւազն քարոզէ JԿՁ:

58. > եւ եւս BCHMfՋԸԿԹ: + եւ եւս
խաղաղութեան GdgԳՁՅՇԳ: վասն
բաւութեան մեղաց] վասն երեխայիցս
ինդրեսցուք զբաւութիւն եւ զթողութիւն
մեղաց սոցա G: + բաւութեան եւ քողոր
քեան Bf ՋԸԳ: + բաւութեան եւ քողոր
քեան յանցանաց J: + բաւութիւն եւ
քողորքիւն յանցանաց Շ: > մեղաց
JԾ: + մեղաց եւ քողոր

քեան յանցանաց CFIMdgԳԿԿ: +
մեղաց եւ քողորքիւն յանցանաց H:
+ մեղաց քողորքիւն յանցանաց Ձ:
+ մեղաց քողորքիւն յանցանաց Յ:
իջանելով ի վերայ մեր Ձդ: > իջանելով...
վերայ երախայիս G: իջանելով...
աղաչեսցուք] եւ թողութեան յանցանաց,
փրկելով ի վշտաց եւ ի նեղութեանց
իջանելով ի վերայ մեր ողորմութիւն
եւ զթութիւն տեսն աստուծոյ
ամենակալին կեցուցէ եւ ողորմեսցի
Գ: ողորմութեան C FIԿ: ողորմութեան
HJMdgԳԸՁՅ Շդ: ողորմութեանց] շնորհին
փ: նոյն] շնորհացն ՋԹ:

59. > աստուծոյ JԾ: + տեսն աստուծոյ
BCdgԸՅ: + եւ գրութիւն տեսն աստուծոյ
M: + տեսն աստուծոյ
ամենակալին Ձ: + տեսն աստուծոյ
ամենակալին հ: քարոզէ
BdfgՋԸԳ: + եւ քարոզէ BdfgՋԸԳ: + եւ
քարոզէ BdfgՋԸԳ: + եւ քարոզէ BdfgՋԸԳ:
+ եւ քարոզէ BdfgՋԸԳ: + եւ քարոզէ
BdfgՋԸԳ: + եւ քարոզէ BdfgՋԸԳ:

60. > Գ տէր ողորմեա CFHJMԳԿԿ
ՋԿՅՇԹ: + եւ ասեմ Գ տէր BG:
+ եւ ասէ քահանայն Գ հետ տէր Գ:
+ եւ ասէ քահանայն Գ հետ տէր Գ:
61. > քահանայն I: քահանայն] եւ
BCGHJMdgԸԿՅ: > քահանայն ասէ
զաղօթս FfԿԿՁՁՇԹ: ասեմ G: > ասէ
B: > զաղօթս Կ: + զաղօթս զայս
BCHMՅ: + զաղօթս մկրտութիւն
առնելոյ J:

62. մեծ] մեր ՁՅ: արածոց Ձ:
63. ահաւոր Հ: + յահաւոր եւ յամե-

նարհեցոյց զլրուխս իւր անուանղ քո սրբոյ, որում կրկնի աս-
 65 մենայն ծուեր կրկնաւորաց եւ երկրաւորաց եւ սանդարամետա-
 կանաց, եւ ամենայն լեզու խոստովան լիցի եթէ Տէր է Յիսուս
 Քրիստոս ի փառս Աստուծոյ Հօր: Յայդմ ահաւոր անուանէղ
 Հաղորդութիւն ընկայցի սա, որ հայածեաց զխարէութիւն զի-
 70 նայական որոգայթս խափանեաց: Հայեաց Տէր, որորմութեամբ
 քո ի սա. մերժեա եւ հեռացո ի սմանէ, ամենայաղթ կոչմամբ
 անուան քո ի վերայ սորա, զօգեալ յայտոց պղծոց զխորհուրդս,
 զրանս եւ զզործս, եւ զամենայն խարդախութիւնս՝ որովք սո-
 վոր են խարել եւ կորուսանել զմարզիկ՝ չար զեւք: Որպէս զի
 75 զարհուրեալ ի յաղթող անուանէղ տաղնապեցի եւ տանջեցի

նագար BFFԴԶԿԹ: + յահաւոր
 եւ ամենագար CԳ: + ահաւոր եւ
 յամենագար HdgՁ: + ահաւոր եւ
 ամենագար IJMԸՅԾ: անուանղ Ծ:
 ապաւինեալ BCFGHIJMdfցԳԴԶԸ
 ԿԶՅԾԿԹ: խոնարհեալ Ձ: + քեզ
 խոնարհեցոյց I:
 64. զլրուի BCFGIJMdfցԳԴԶԸԿԶՅԾԿ
 Թ: > իւր Ձ: անուամբղ Գ: ան-
 ուան Ծ: > անուանղ քում սրբոյ I:
 քում FGHMdfցԳԴԶԸԿԶՅԾԿԹ
 կրկն. Ձ: > ամենայն Գ:
 65. ծուերդ ԾԲ: յերկնաւորաց եւ յեր-
 կրաւորաց Կ: > եւ սանդարամե-
 տականաց MfԴԶԿԹ:
 66. > ամենայն ԾԹ: լինիցի Ձ: + լիցի
 քեզ B: + լիցի աստուծոյ Գ: եթէ
 Թէ Գ: > յիսուս Գ:
 67. + հօր եւ սուրբ իգւ. Յ: + ահա-
 ւոր եւ յաղբող BFGHIMdfցԳԴԶ
 ԿԶՅ: + ահաւոր եւ աղբող Ծ:
 + ահաւոր յաղբող Գ: անուանղ Ծ:
 68. + մասն եւ հաղորդութիւն BJ:
 + մասն հաղորդութեան CFGHIM
 dfցԳԴԶԸԿԶՅԾԿԹ: ընկայցի սա Գ:
 զսա Յ: > սա Ձ: հայած ը: զխա-
 բէութիւն] զխորամանգութիւն C:
 նոյն] զխորամանկութեան Գ: զի-
 ւաց] սատանայի FdgՅ:
 69. > եւ Ծ: > եւ զկապալաւութիւն
 մոլորութեան ը: մոլորութեանց B
 MԾ: ~ զմոլորութիւն կապալա-
 տութեան զիւաց dg: ~ զմոլորու-
 թիւն կապալաւութեան ՁՅ: զսա-

տանայական B: սատանական MԳ:
 > սատանայական JԿԶԳ:
 70. յորոգայթս զ: 70-120 > որոգայթս
 ... սեպհական ըստ Ծ (Թուղթ ին-
 կած է): հեռաց Բ: հեռա ը: հայեաց
 զ: որորմութեամբղ H: որորմու-
 թեամբ] մարդասիրութեամբ ցՅ:
 71. քով GdgՅ: ի սա M: +
 եւ մերժեա զ: ~ եւ մերժեալ Bf
 ԶԿԹ: հեռացու H: ամենայղթ Ձ:
 կոչմամբղ HԴԸ: կոչման ԳԶ: >
 կոչմամբ ըԲԹ:
 72. անուն I: անուանղ ԿԳ: անուամբ Ձ:
 > անուան CHdgԴԸՅ + եւ սուրբ
 անուամբղ B: զղաւորաց BCMdf
 ցԳԴԶԸՅԹ: աւղեալ Գ: զղաւորեալ
 I: զողեալս զ: այտոց ըԳ: յայտոյն
 պղծոյն Ձ: աղխորհուրդս ը:
 73. + եւ զրանս BCFGHJԴԸԿԹ: >
 եւ (զզործս) B: > եւ զզործս C:
 > եւ զամենայն խարդախութիւնս
 MԳ: + քալ] ամենայն Յ: խարդա-
 խութիւն C: խարդախութիւն
 խորամանկութիւնս ը: նոյն] զաւ-
 րութիւնս թնամուտն Ձ: նոյն]
 խարէութիւն Յ: որով BCFGMdfg
 ԳԶԸԿԶՅԿԹ: որովք Գ: >
 74. են] է BGHfԳԶԸԿԶՅԿԹ: + եւ
 կորուսանել C: զմարդիք MՁ:
 զմարդիք ըԿԿ: զենն BGHԳԿԿԶՅ
 զ: զենք M: որպէս Ձ: > որպէս-
 զի J:
 75. > ի (յաղթող) BGMԿ: + ան-
 ուանէ քում քում CIԶՅ: անուանէղ]

Եւ ապա հրամայէ երախտային դառնալ յարեւմուտս . եւ երդմնեցուցանէ երիցս անգամ ասելով այսպէս .

Հրաժարիմք ի քէն սատանայ, եւ յամենայն խաբէութենէ քումմէ, եւ ի պատրանաց քոց, եւ ի պաշտամանէ քումմէ,

90 եւ ի դնացից քոց, եւ ի հրեշտակաց քոց :

Եւ դարձեալ հարցանէ փահանայն .

Հրաժարե՞ս, հրաժարե՞ս, հրաժարե՞ս :

Եւ ըստ միոյ միոյ հարցմանն ասասցէ .

Հրաժարեմ :

95 Ապա դարձուցանէ յարեւելս, խոստովանելով զմի աստուածուծուքիւն սրբոյ երրորդութեանն (70բ) երիցս անգամ այսպէս .

Հաւատա՞ս յամենասուրբ Երրորդութիւնն, ի Հայր եւ յՈրդի եւ ի Հոգին սուրբ :

Հարցանէ փահանայն այսպէս .

100 Հաւատա՞ս ի Հայր, հաւատա՞ս յՈրդին, հաւատա՞ս ի սուրբ

Հոգին :

Եւ ըստ միոյ միոյ ասասցէ երախտայն .

Հաւատամ, հաւատամ, հաւատամ :

Եւ դարձեալ հարցանէ երիցս անգամ .

105 Հաւատա՞ս, հաւատա՞ս, հաւատա՞ս :

Եւ առ միոյ միոյ ասասցէ երախտայն .

Հաւատամ :

Ի տեղից ամէն Հիւ :

86. 86-110- CFGHIJmdfgԳԴՁԸԿՁՑ

դրթ շատ տարբեր ըլլալով մայր օրինակէն, լուազոյն համարեցանք ներկայ աշխատանքին յաւելուածին մէջ անցընել ամբողջութեամբ : > եւ (սպաս) Բ : + ընդ արեւմուտս Բ :

87. ասել Բ : > ասելով Բ : + սյուզէս հրաժարել ի ստանայէ Բ :

89. պաշտմանէ ԲԷԷ :

90. ~ եւ ի դնաց եւ ի պաշտմանէ քումմէ : + Հրեշտակաց քոց եւ ի ի գարութեմէ քումմէ Բ : + քոց գ անգամ . է :

91. Բ ունէր դարձուցեալ . մենք դրինք դարձեալ հետեւելով ԲԷ օրինակներուն :

93. > եւ (ըստ) Բ : Հարցմանն ասասցէ] Հարցանէ քահանայն եւ երախտայն ասէ Բ :

95. + եւ սպա Բ : + եւ ասէ խոստովանելով Բ :

96. > սրբոյ երրորդութեանն Բ : այսպէս] եւ ասէ Բ :

97. հաւատամք Բ : երրորդութիւնդ Բ : յորդի] ի որդի է :

98. + Հոգիդ սուրբ հաւատաս Բ : + սուրբ ի ծնունդն քրիստոսի, ի մըկըքտութիւն, ի խաչելութիւն, յերոնեալեայ քաղաւմն, յերանելի յարութիւնն, յաստուածապէս համարձումն, ի նստիլ ընդ արմէ հար յաւոր եւ ի միւսանգամ գալուստն հաւատաս՞ս է :

99. + եւ Հարցանէ Բ : այսպէս] երիցս Բ :

101. ~ զհոգին սուրբ Բ :

102. + միոյ միոյ հարցմանն փահանային Բ : ասացէ Բ : ասէ Բ :

104. երկցս անգամ] քահանայն կրկին Բ :

106. միոյ միոյ ասասցէ] մի մի ասէ Բ :

Եւ պաշտեն զՀաւատամն Նիկիա ի բուն: Ապա ասեն սաղմոս
 110 վայրն՝ Բացէք ինն զգրուես:

Եւ բացեալ զեկեղեցին մտաննն ի ներքս, երթալով առաջի
 աւագանին, պատրաստ ունելով զիւղն սուրբ:

Քարոզի սարկաւագն.

Եւ եւս վասն իջանելոյ ի յիւզս յաս շնորհք ամենասուրբ
 115 Հոգւոյդ. զՏէր աղաչեսցուք:

Գ Տէր ողորմեա:

108. զՀաւատամքն Հ: > Նիկիա B: +
 եւ սպա B: զաղմոսն B:

109. ի թիւ] ի բուն B:

110. վայրն] Հանդիսան B: A ունէր ին, մենք զրինք ինն: + զգրուես արդարութեան B:

111. > եւ բացեալ F: > բացեալ BHI MdfցՊՁԸԿՅՐԹ: + բացեալ գրուան CԳ: բացեալ] սպա G: > բացեալ ... ի ներքս Ձդ: ~ մտաննն ի ներքս յեկեղեցին B: ~ մտանէ յեկեղեցին C: ~ մտանն յեկեղեցին FGHIMԳՁԸԿՅՐԹ: ~ մտեալ յեկեղեցին dg: ~ մտանն եկեղեցին Յ: ~ + մտանն յեկեղեցին շարականա Դ: > ի ներքս CFIfԳՁԸԿՅՐԹ: > ի ներքս... առաջի աւագանին G: > ի ներքս... զիւղն սուրբ HMdցՊՅ: + ներքս շրկ. ԳՁ. Արեգակն արդարութեան քրիստոս ծա Հ: + մինչեւ ի ներքս f: երթան JԸղը: երզա Ձ: > երթալով թ: + եւ երթան BCFFԳՁ: + եւ երթեալ Կ: առջեւ Ձ: առաջի] մերձ Գ: առաջի] մինչեւ Ձ: առաջի աւագանին] մինչեւ ցաւագան թ:

112. յաւագանն Ձ: + սուրբ աւագանին BCJԸ: + սրբոյ աւագանին Iդ: > պատրաստ Գ: զեղն GIJՁՀՁդ: զեւղն Bf: ~ զսուրբ մեռանն Ը: զիւղն սուրբ] աւուրեման Կ: սուրբ] սրբութեան B: սուրբ] աւուրեման CIԳՁՁդ: + եւ ի կատարման սաղմոսին քարոզէ B:

113. + եւ քարոզէ CHJԳԹ: + եւ զինի քարոզ Գ: ~ սարկաւագն քարոզէ

IՁդ: > սարկաւագն CHMdfցՊՁԸԿՅԹ: ~ + եւ սարկաւագն քարոզէ FԿԸ:

114. > եւ եւս CJMfՁՐԹ: եւ եւս... աղաչեսցուք] եւ աբհուրեթիւն եւ փառք H: + եւս խողաղութեան GԳԸԸՅդ: > վասն Ձ: իջանելով Ձ: > ի BCFIJMԳՊՁԿՅՐԹ: > ի յիւզս յաս ճՅ: ի յիւզս... Հոգւոյդ] շնորհք ամենակալին աստուծոյ յիւզս յաս G: նոյն] ըրնորհք ամենասուրբ Հոգւոյն յիւզս յաս Ը: յիւզս I: յիւզս JMՁՀ: յիւզս Ձ: եւզս Գ: ~ յիւզս յաս շնորհաց սուրբ Հոգւոյն Ը: յաս Գ: շնորհաց Ձդ: շնորհ Կ: ~ շնորհք ամենասուրբ Հոգւոյն յիւզս յաս ց: > ամենասուրբ Ձ: ամենասուրբ Հոգւոյդ] Հոգւոյն սրբոյ ԷԹ: ամենասուրբ] սուրբ C: ամենասուրբ Հոգ.] ամենակալին աստուծոյ IԿ: նոյն] մարդասիրութեան աստուծոյ Գ: նոյն] տեառն աստուծոյ ամենակալին Ձ: ամենասուրբ... աղաչեսցուք] մարդասիրելին աստուծոյ մերոյ կեցուցէ եւ ոչ. ողորմ M: նոյն] ամենակալին աստուծոյ կեցուցէ եւ ողորմեսցի Գ: նոյն] աստուծոյ ամենակալին տէր աստուած մեր կեցոյ Գ:

115. Հոգւոյն CFJdՁՀ: + Հոգւոյդ եւ գառս Յ: աղաչեսցուք A: > աղաչեսցուք ՅԹ:

116. Գ տէր ոչ. FHMdցՊՁՁՅՐԹ: + եւ Գ. B: + եւ ասն Գ. CG: + ողորմեան տէր ոչ. Գ:

(Շար. 1)

Հ. ՍԱՀԱԿ ՁԵՄՁԵՄԱՆ